

FIDEL CASTRO ÉS A MARXIZMUS-LENINIZMUS

A Jugoszláv Filozófiai Társaságok Szövetségének Koordinációs Bizottsága által szervezett *Dialektika és marxizmus ma* elnevezésű szimpozion folyamán (Ljubljana, 1973. VI. 28—29.) a *Materialista dialektika — a jugoszláv szocialista forradalom és az öngazgató szocializmus kiépítésének filozófiai alapja* című beszámolómban egyes tétéleivel kapcsolatban élénk vitára került sor.⁽¹⁾ Valójában — amint azt a szimpozion egyik ismertetője, prof. Dragoljub Živković kiemeli⁽²⁾ — egyetlen praxista* vitapartner sem kísérelte meg, hogy beszámolómban bármely alaptételét elméleti érvekkel vonja kétségbe, mert azokat jól megindokoltam. D. Živković kolléga szerint »dr. Stojković alapvető állítása az volt, hogy minden szocialista forradalom — így a mi forradalmunk is — a dialektikus materializmus, tehát a marxizmus elméletére alapult. Nálunk ő kísérelte meg először, hogy a jugoszlávságért folytatott mozgalom marxista filozófiai megalapozottságát kimutassa, valamint különösen annak az ismert ténynek a kimutatását is, hogy legkiemelkedőbb vezetőink mind a fogolytáborokban, mind a háború alatt, mind a háború után a marxizmust tanulmányozták; a marxizmusra alapozták a mozgalom szellemét és az öngazgató valóságot.« Igor Primorac után, aki A. Stojković beszámolójában »néhány logikátlanságra és ellentmondásra mutatott rá« (melyek, hogy megjegyezzük, konstruáltak voltak) — írja tovább Živković —, »csupán ismert etikusunk és antropológusunk, dr. Svetozar Stojanović fellépésekor mutatkozott meg, hogy nem is a beszámoló bírálatáról van szó, hanem a beszámoló csak paraván és eszköz gyanánt szolgált dr. Stojković filozófiai és emberi lelkiismeretével való végleges leszámolás elleplezésére.« »Az említett „leszámolást” célzó⁽³⁾ fogások segítségével — írja Živković elvtárs — dr. Stojanović kétségbe vonja Stojkovićnak azt a tételét, hogy minden szocialista forradalom a marxizmusra alapult. Ellenérvként Stojanović a kubai forradalomra hivatkozik.« Mindehhez hozzá kell tennem, hogy beszámolómban kitételéről, amely így hangzik: »...a világban minden eddigi szocialista forradalom a marxizmus-leninizmus alapján valósult meg és nem a praxizmus alapján. Már ez is bizonyítja, hogy olyan társadalmi törvényről van szó, amely minden egyes forradalomban sajátosan hat.«⁽⁴⁾ dr. Stojanović a következőket állította: először, hogy eddig még túlságosan is kevés számú szocialista forradalom valósult meg ahhoz, hogy belőlük valamilyen törvényt vonhatnánk le, másodsor pedig — valószínűleg P. Vranickit követve⁽⁵⁾ —, hogy az én említett álláspontom »ténybelileg direkte pontatlan«, mert állítólag Fidel Castro akkor »ment az erdőbe«, amikor »a marxizmusról még fogalma

* A szerző által használt terminus a Praxis c. filozófiai folyóirat köré csoportosuló gondolkodók megjelölésére szolgál. (A fordító megjegyzése.)

sem volt»; marxista csak a forradalom után lett, akkor, amikor (az USA fegyveres intervenciójának közvetlen veszélye következtében) a Szovjet-unióhoz kellett közelednie stb., ebben az értelemben.

Živković kolléga utal arra a kijelentésemre, amelyet a ljubljanoi szimpozion alkalmával tettem: »hogy az említett elvtársak (különösen Stojanović) némely kritikai megjegyzését igyekszem majd nyilvánosan és indokoltan megcáfolni«. Nos, dr. Stojanovićnak a »ténybeli pontatlanság-
gal« és a kubai forradalomra való hivatkozásával kapcsolatban most kívánom mindezt megtenni. Erre többek között az is kötelez, mert úgy tűnik, hogy az említett megjegyzés a hallgatóságot is befolyásolta, és mert a ljubljanoi vita összefoglalója a sajtóban is napvilágot lát majd. Kötelességemnek tartom tehát, hogy állításaim helyességét az olvasónak is bebizonyítsam.

I.

Nehéz feltételezni, hogy dr. Stojanović nem ismeri a kubai forradalom valódi menetét, tehát hogy ez a tudatlanság szüli ellenérveit. Nehéz feltételezni, hogy a belgrádi egyetem egyik tekintélyes professzora, aki a politikai filozófiával és a politikával külön foglalkozik, nem tudja, hogy a kubai forradalomra (és nem »Castro erdőbemenetelére« — ahogyan annak értékét az új baloldal szellemében kívánja csökkenteni) nem kerülhetett volna sor előkészületek híján, mint valami tábornoki puccsra, hanem *Castro csupán* a kubai nép felszabadító s folytatásában szociális és szocialista küzdelmének *befejező aktusát végezte el*. Ez a harc egy egész évszázadig tartott s marxista ideológusai és vezetői voltak. Nehéz feltételezni, de sajnos mindenből ítélve igaz: dr. Stojanović nem Castrót, hanem a kubai forradalom nyugati interpretátorait olvasta; jórészt olyan polgári teoretikusokat, akiknek minden okuk megvan arra, hogy tagadják a kubai forradalom és a marxizmus, azaz a tudományos szocializmus minden kapcsolatát, s így azt a XX. század utóbbi három évtizedében állítólag egyedüli forradalmi erőinek — Ázsia, Afrika, Latin-Amerika elnyomott népeit és a nyugati új baloldal—megnyilatkozása gyanánt állítsák be. Így hát az igazság védelmében arra kényszerülünk, hogy tömören rávilágítsunk ennek a harcnak és e harc ideológiájának tényeire, dr. Stojanovićra és az olvasóra bizva annak belátását, — kinek van igaza — nekem, állításaimnak, avagy dr. Stojanovićnak és eszmei forrásainak.

Először is arra kell rámutatni, hogy Fidel Castro Ruz (1927) — képe-
sítése szerint jogász (a havannai egyetem jogtudományi doktora) — már egyetemi tanulmányai és doktori szigorlatának előkészítése közben megismerte a marxizmus alapvető tanait. Politikai-ideológiai nézeteinek fejlődő voltát ő maga emeli ki, valamint azt, hogy »július 26-a eszmei inspirátora volt«⁽⁶⁾; azé a forradalmi szervezeté, amely az ő vezetésével szervezte meg 1953. július 26-án a Moncada erőd elleni ismert támadást, majd a hadsereget, és amely kétévi fegyveres harc után 1959-ben megdöntötte Fulgentio Battista tábornok diktatúráját, s ezzel megszüntette az USA monopolizmusát a kubai területen. Ez olyan népfelszabadító, demokratikus és antiimperialista forradalom volt, amely (mutatis mutandis — Jugoszlávia népeinek népfelszabadító harca módjára) szocialista forradalom-
má változott át, ami kezdettől fogva végső célja volt. Castro tehát forra-

dalmi harcának sodrában lett marxistává. Forradalmi-demokratikus eszméi ebben a folyamatban fejlődtek és alakultak marxista forradalmi programmá és ennek megfelelő elméletté. A forradalomból marxista-leninista gyanánt került ki. Ezt állapította meg a tények tudományos elemzése.

De hagyjuk beszélni magát Castrót; halljuk, mit mond saját fejlődésének útjáról. 1961. július 26-án, tehát az ifjú kubai hazafiak Moncada elleni fegyveres támadásának nyolcadik évfordulója alkalmából Castro a július 26-i forradalom jellegéről beszélt. Azt állítja: ő és harcostársai »proklamáltuk, hogy forradalmunk szocialista forradalom«, és azon az általános népgyűlésen, amelyen beszél, jóváhagyja a havannai deklarációt, »melynek minden alapvető pontja — a szocializmus álláspontja«. ⁽⁷⁾ Úgyanebben az évben, december 20-án Castro világosan tudtul adja, hogy *a kubai forradalom nem spontánul, nem elemi módon keletkezett, hanem Marx, Engels és Lenin tudományos szocializmusa vezérelte, azoké, akik nemcsak »a társadalom fejlődésének törvényeit fedezték fel (...), hanem egész életüket a munkásmozgalom megszervezésének szentelték, a forradalom megszervezésének és fejlesztésének«, amelynek tehát egyik része a kubai munkásmozgalom és a kubai forradalom is. Arra a kérdésre válaszolva, hogy »miként vált forradalmárrá«, Castro világosan azt válaszolja, hogy őt és harcostársait, akik nem a munkásosztályból származnak, először is »a forradalmi misszió«, másodszor pedig a »forradalmi becsület« — az igazságért folytatott harc — »tette forradalmárokká«. ⁽⁸⁾ Elméleti síkon, írja Castro, »az egyetemen először a polgári politikai gazdaságtannal ismerkedtem meg; mindig emlékszem rá, hogy már akkor ellentmondások ébredtek bennem, s már akkor forradalmi eszméket kezdtem magamba szívni. Azután, természetesen — ez még az egyetemen volt — első ízben ismerkedtünk meg a Kommunista Kiáltvánnyal, Marx, Engels és Lenin műveivel. Ez határozta meg fejlődésünket. És mondhatom, őszintén beismerhetem, hogy semmiképpen sem mi fedeztünk fel sok mindent, amit a forradalom alatt tettünk. Amikor befejeztük az egyetemet — részben magamról beszélve —, már ennek az elméletnek erős hatása alatt voltam; nem mondom, hogy már akkor marxista-leninista voltam, semmi esetre sem...«; mert akkor még »millió kispolgári előítélet és egyéb eszmecske« hemzsegett benne, amelyektől később megszabadult. Mindent összevetve, fejezi be Castro, »én abszolúte hiszek a marxizmusban« és »hittem benne január 1-én ⁽⁹⁾ (...) és július 26-án« ⁽¹⁰⁾, noha az említett »előítéletek« miatti nem tekinthette magát »teljesen kiforrott forradalmárnak, amikor 1953. július 26-án megindítottuk a felkelést«. Habár még néha akkor is az »imperializmus és a kommunistaellenes reakció propagandájának« hatása alá került, ez a nagy forradalmár őszintén elismeri, hogy »a kommunisták iránt mindig — az egyetemen is és másutt is — mint becsületes emberek iránt viszonyultam«. ⁽¹¹⁾*

Dr. Castro tudományos szocializmussal való minden kapcsolatának tagadásával dr. Stojanović arra törekszik, hogy őt legalább a kispolgári anarchizmushoz, az új baloldalhoz és korunk más elemi úton-módon keletkezett mozgalmához közelítse és azok hatalomra kerülésének ilúzzióit Castro »gerillájának« eredményes kimenetelével táplálja. Dr. Stojanovićot azonban maga dr. Castro cáfolja meg, aki fáradhatatlanul kiemeli a kubai forradalom marxista-leninista lényegét. Castro abban látja »Lenin nagy érdemét«, hogy Marx »tudományos szocializmusát megvédte a revizionis-

táktól, megtisztította azoktól a deformációktól, minden revíziótól és magyarázattól, amelyeket Marx tanaiba kíséreltek bevinni» (tehát a korábban jelentkező új baloldali és hasonló anarcholiberalista álforradalmi frázisoktól is megtisztította); hogy »Marx elméletével felfegyverkezve Lenin kiépítette a pártot, harcolva minden kispolgári áramlat ellen«, »megtisztította a forradalmi hatalmat«, »a tant egész teljességében fejlesztette«, »kivételes nagyságú teoretikus gyanánt«. ⁽¹²⁾ Castro marxista-leninista, mert tudja, hogy a »marxizmus-leninizmus nem halott doktrína, nem katekizmus, nem séma« (ahogyan azt a praxisták a polgári antikommunista propaganda szellemében a sztálinizmussal azonosítva fogják fel), hanem »élő tan«, »módszer, útmutató, olyan eszköz, amellyel az előtte álló konkrét problémák megoldásakor a forradalmárnak tudni kell bánnia«. ⁽¹³⁾

Igy beszél és így ír dr. Castro a marxizmus-leninizmushoz való viszonyulásáról, arról az elméletről, amely öt és harcostársait a kubai forradalom mindkét fázisa — a népfelszabadító és a szocialista fázis-véghezvitelekör vezérelte. Dr. Stojanović azonban nem így gondolja, mert mondotta: »Ibolya nem Castrót, hanem Vranickit és a kubai forradalom nyugati »tolmácsolóját« olvasta. Aztán pedig (bírálván, hogy Titóra hivatkoztam, aki a marxizmus-leninizmust forradalmunk és az öngazgató szocializmus ideológiájának nevezi) a ljubljanei szimpozionon azt a meggyőződését fejezte ki, hogy a forradalom vezetői tévedés áldozatai: forradalmunk vezetői csalódnak, ha azt hiszik, hogy a marxizmus vezérelte őket, közben pedig a sztálinizmus által vezettettek ⁽¹⁴⁾, ami azt jelentené, hogy Castro marxizmus-leninizmusról tett kijelentései is tévesek.

Hátramarad azonban annak megállapítása, hogy mi képezi praxistáink meggyőződésének alapját arról, hogy *ők nem tévednek* forradalmunk (és a kubai forradalom) jellegének és lényegének minősítése közben, amikor, íme, ezeknek a forradalmaknak a vezetői tévednek a forradalmak eszmei alapjainak és jellegének megítélésében.

II.

A másik kezdetben kiemelt kérdésünk így hangzik: vajon dr. Stojanović előtt ismeretlen (noha erről Vranickitől nem olvasható), hogy a kubai forradalmat viszonylag hosszan készítették elő, s hogy Castro 1959-ben egy százéves folyamat befejező aktusaként végezte el történelmi feladatát? Az olvasó végett itt is szükséges elemi tényeket felsorolni a ljubljanei beszámoló tételének érvelése gyanánt.

Rögtön meg kell mondani, hogy »forradalmárokként«, elődjeiként maga Castro 1961. december 1-én Gitarezt, Martinez Villenát, Juan A. Mellát és különösen a »zseniális gondolkodású« ⁽¹⁵⁾ José Martí említi. Más helyen ⁽¹⁶⁾, mint a kubai »hősök és vértanúk« »dicső példáit« olyan neveket sorol, mint Céspedes, Agramonte, Antonio Maceo, Gómez és J. Martí. Mint dialektikus Castro tehát tudatában van, hogy az evolúció és a revolúció egymástól elválaszthatatlanok. 1962. január 2-i beszédében helyesen fejti ki, hogy a forradalom »nem ugorhat át meghatározott szakaszokat«, így hát a »kubai forradalmi folyamat a nemzeti felszabadulás szakaszával kezdődik«; a kubai forradalom folyamata a nemzeti felszabadulás feladatainak megvalósulása után lép a szocializmus kiépítésének szakaszába«. A

kubai »forradalmi erők« Castro szerint a »munkásosztály, a parasztok, az egyetemisták és a kispolgárság többé-kevésbé jelentős rétegei«. Az új baloldalnak annyira fontos gerilla így Castro szerint csupán egy a fegyveres harc sok formája közül, de nem forradalmi erő. Castro gyakran beszél és ír e forradalmi erők némelyikének a forradalom egyes szakaszaiban játszott szerepéről, külön kiemelve, hogy a »forradalom ereje lényegében paraszti, munkáserő volt«, hogy »az összes forradalmi erő egyesüléséből« keletkezett a »párt, a szervezet«, amely nem az »utópisztikus« hanem a »tudományos szocializmus« eszményképe szerint véghez vitt forradalom további menetében kapott jelentős szerepet.⁽¹⁷⁾ Castro, amint látjuk, előre megcáfolja az anarcholiberalisok kísérletét, hogy őt »magukévá tegyék«.

A marxizmus elfogadásának és fejlődésének társadalmi-osztályfeltételezettsége Kubán is a munkásosztály kialakulása és fejlődése volt, amelyre ebben az országban is körülbelül úgy került sor, mint nálunk — a XIX. század végén és a XX. század kezdetén. A kubai proletariátus harca egy időben összefonódott a kubai polgárság haladó részének harcával. Már 1863-ban kikiáltották a köztársaságot, de ez ugyanebben az évben megszűnt létezni. A forradalom új hullámát 1895-ben a forradalmi-demokrata José Martí vezeteti, akit — mint rámutattunk — Castro az 1959-es forradalom inspirátorának ismer el, s akit D. Nedeljković akadémikus közelebb állónak tart a marxizmushoz, mint a szovjet teoretikusok.⁽¹⁸⁾ Ez a forradalmi hullám 1898-ban a spanyol gyarmati rabságtól való függetlenség kikiáltásához vezetett, ám Kuba ezután is az USA monopolizmusától függött.

Jellegzetes és jelentős, hogy Castro minden írásában és beszédében a »marxizmus-leninizmusról«⁽¹⁹⁾ mint a kubai forradalom mindkét fázisának alapjáról tesz említést. »A kubai forradalom (...) lényegében igazi forradalom volt, a forradalom pedig lényegében igazán marxista«, noha »ilyennek formális szempontból nem mutatkozott be, ti. mint marxista-leninista forradalom«; »ez természetesen zavarokat és nehézségeket okozó ellentmondás volt«, de ez így van, míg »ma (azaz 1959-ben!) elméletileg is, meg gyakorlatilag is (a kubai) forradalom marxista-leninista«⁽²⁰⁾ és mint minden más forradalom, »a tömegek műve«, amelyek a történelmet alkotják«⁽²¹⁾ és nem mint ahogyan azt dr. Stojanović és az új baloldal többi ideológusa véli, mármint hogy a forradalmat a »szellemi elit« hozza létre.

Ezek a tömegek a kubai forradalom kezdetén José Martíban lelték meg vezetőjüket, akit Castro is — ahogyan említettük — mintaképének és elődjének tekint. Castro szerint⁽²²⁾ »Martí nem volt marxista-leninista« és »Marxról azt mondta, hogy csak azért érdemli meg tiszteletemet, mert a szegények oldalára állt.« De már ez is elegendő, hisz Martí nem szocialista, hanem »nemzeti felszabadító forradalmat vezetett a spanyol gyarmati rabság ellen.« Martinak már 1895-ben »zseniális meglátása volt«, ugyanis előre látta az imperializmus keletkezését az USA-ban, valamint az USA kubai intervencionizmusát is.

José Martí (1853—1895) Kuba népének forradalmi-demokrata felszabadító harcát 1892—1895-ig szervezte. 1892-ben alapította meg a Kubai Forradalmi Pártot. 1895-ben Kuba felszabadító hadseregének főparancsnoka lett, melynek a spanyol gyarmatosítók elleni rohamaiban még az év május 19-én életét áldozta. Amint látjuk, Kubán már akkor sem egyszerű gerilla működött, mint ahogyan azt az új baloldal ideológusai elképzelik,

hanem szervezett népi hadsereg harcolt. Marti nemcsak a polgárság forradalmi részének, hanem az egész kubai nép ideológiájának és harcosának tekinthető. Ha nem is jutott el a társadalmi fejlődés törvényeinek tudományos felfogásáig, hanem népe súlyos elmaradottságának feltételei közepette (a mi XIX. századi szocialistáink egész sorához hasonlóan) országának szociális problémáira a felvilágosításban és a nevelésben kereste a megoldást; habár pozitivista módon az idealizmus és a materializmus megbékítésére törekedett és más vitatható nézeteket is vallott, materialista volt. A filozófiát tudománynak tekintette, melynek egyedüli forrása a természet, tárgy pedig az ember, az a természet, melyet az ember megismer, valamint azok az eszközök, melyekkel a természetet megismeri. Noha nem különbözteti meg világosan a szaktudományok és a filozófia tárgyát, Marti hisz az emberi értelem erejében, a haladó társadalmi erők végső győzelmében és más olyan helyes nézetet képvisel, melyek a marxizmus klasszikusainak tanaihoz közeli. Materialista és forradalmi-felszabadító eszméi ezért inspirálhatták a kapitalizmus elleni harcosokat Kuba végső felszabadulásáig, amely 1959-ben Castróval következett be.

A viszonylag haladó gondolkodók egyike, aki nem volt marxista, de a maga módján fenntartotta a kubai felszabadító forradalom harcos ideológiájának folyamatosságát, a materialista Enrico José Varona (1849—1933), a havannai egyetem professzora volt.

José Marti tevékenységével párhuzamosan és azzal egybefonódva a szocialista eszmék Kubán az Enrico Roig által szerkesztett *El Obrero* (Munkás) és *El Productor* (Termelő) c. lapok hasábjain terjednek. 1900-ban Néppárt néven alakult meg Kuba marxista beállítottságú szocialista pártja. Ez munkáspárt volt; vezetője Diego Vincente Tejera. Majd megalakult a Szocialista Propaganda Klubja, melynek lapja a *La Voz Obrera* (A munkások hangja) Marx és Engels eszméit propagálta. 1904-ben, tehát egy évvel a Szerb Szociáldemokrata Párt után alakult meg Kuba Munkáspártja, amely 1905-ben a Szocialista Munkáspárt nevet kapja. A klubnak ezeket az akcióit a marxista Carlos Balino (1848—1926) vezette, akinek különös érdemként tudható be, hogy a marxizmus és a tudományos szocializmus eszméit Kuba-szerte terjesztette. Az 1917-es októberi forradalom meggyorsította ezeket a haladó mozgalmakat, úgyhogy a Szocialista Munkáspárt 1926-ban Kuba Kommunista Pártjává alakult át, hogy 1944-ben nevét a Népfelszabadító Pártra változtassa.

Balino mellett a kubai munkásmozgalom vezetője és teoretikusa ebben az időszakban Juan Antonio Mella (1903—1929) volt. Különösen Balino volt a marxizmus jó ismerője. Különös jelentőségű, hogy mindkét teoretikus arra törekedett, hogy a marxizmust és a tudományos szocializmust a kubai feltételekhez mérten alkotóan alkalmazza. Mella korán az imperialista ideológia és politika elleni harc áldozata lett.

Jugoszlávia Kommunista Pártjához hasonlóan, az illegális feltételei között harcolva, Kuba Kommunista Pártja a legálisan terjesztett elméleti lap, a *Fundamentos* (Alapok) oldalain szociális-politikai és elméleti — ami azt jelenti, hogy elsődlegesen az ország gyakorlati-politikai életét érintő — problémákat taglalt, előkészítve a kubai proletariátus népfelszabadító harcát. A munkásmozgalom fő vezetői és a marxizmus-leninizmus teoretikusai ebben az időszakban Juan Marinello, majd Martínez Villena és mások.

Ilyen hosszan és kitartóan végzett előkészületek jellemzik a kubai nép felszabadító-forradalmi harcát és munkásmozgalmát, amely 1959-ben véget vetett Battista generális diktatúrájának, megnyitva az utat a latin-amerikai népek harca előtt az USA kapitalizmusától, imperializmusától való nemzeti és szociális felszabadulás felé, attól, melynek közvetlen közelében játszódik le Kuba szocialista átalakulása.

III.

Előadásunkat összefoglalva a következőket állapíthatjuk meg: A tények azt mutatják, hogy a kubai forradalom 1959. évi vezetője, dr. Fidel Castro nem spontánul és előkészületlenül, az új baloldal modelljei szerint és praxista-improvizált módon indult a forradalomba. A forradalmat így semmi esetre sem vihette volna győzelemre. A forradalom hosszú ideig, egy egész évszázadig érett, készült; katonailag is, kaderszempontról is, ideológiailag és minden más tekintetben, hogy szakaszonként valósuljon meg. Ezt a forradalmat a kubai falu és város proletariátusa és annak pártja harcolta végig és nem az új baloldal, nem a »szellemi elit«; a marxizmus-leninizmus és tudományos szocializmus és nem a praxizmus szellemében. Ezt állítottam a ljubljani szimpozionon elhangzott beszámolómban. Maga Castro a marxizmust még egyetemista korában ismerte meg, hogy felszabadító-szocialista mozgalmának harcai folyamán tudatos marxista-leninistává váljék. Mindez még 1959. július 26-a előtt történt és nem utána, mint ahogyan azt dr. Stojanović állítja.

A felsorolt tények és a belőlük levont következtetések után dr. Stojanovićnak engedem át annak megkísérlését, hogy állításaim ellenkezőjét bizonyítsa be (de nem frázisokkal, hanem tényekkel), mármint azt a nézetét, hogy Castrónak fogalma sem volt a marxizmusról, amikor a forradalomba indult. De azt hiszem, ezt nehezen tudja bebizonyítani.

Bodrogyvári Ferenc fordítása

JEGYZETEK

1. A beszámoló a *Savremenost* c. folyóiratban jelent meg. Újvidék, 1973. 4. sz., 6–18.
2. *Dialektika és marxizmus ma*. Povelja, Kraljevo, 1973. 8. sz. 11–14.
3. A praxistáknak a dialektikus materialisták ellen alkalmazott ilyen eljárásairól a dokumentáció elemzése érdekes eredményekkel szolgálhatna. A kérdéstről szóló gazdag irodalomjegyzékből ezen a helyen mutassunk rá például arra a vitára, amely A. Stojković és dr. Mihailo Marković között folyt a *Danas* c. folyóiratban (1963. II. 13. és 27., 46. és 47. sz.), az *Odjek* c. lapban 1963. IV. 1-én; majd a Zoran Zec, Dušan Pajin és más praxisták, illetve A. Stojković és Bratislav Petrović közötti vitára (Gledišta, 1970/7., 8–9. sz.) s végül a praxista dr. Zarko Puhovski pamfletjére, amely *Egy marxizmus tévutai* címen jelent meg (Student, 1973. I. 19., 2–3. sz.) Radivoje Davidović és A. Stojković feldolgozásai ellen (Davidović a Student következő számaiban válaszolt). Mivel a praxisták a dialektikus materialistákkal folytatott vitát már a jugoszláv filozófusok tudományos összefüggésénél (Bled, 1960) a javukra eldöntöttnek kiáltották ki, később az ilyen »vitára« rendszerint egyetemistákat vagy asszisztenseket alkalmaztak az »ellen-tábor« professzoraival szemben, akiket ilyen és még minden lehető más módon igyekeztek diszkreditálni. Ezt a praxista »módszert« dr. Fuad Muhic a következőképpen jellemezte: ez tulajdonképpen praxistáink »párton kívüli marxista gondolkodásának platformja«, akik különösen 1968 után mérvadó, »igazi marxistáknak« kiáltották ki magukat és *intellektuális erőszak* révén (amely a nemzetközi körökben valódi terrorizmust vezetett be a hazai marxisták »officiális« és »neoszocialistáké« denunciaciójával, a belföldi vitákban pedig ezeket a marxistákat hisztérikus »besúgóknak«, »renegátoknak« és »zsdanovistáknak« minősítette)

magukat mint a »marxista gondolkodás párton kívüli vonalának« megtestesítőit mutatták be. Ennek alapvető intenciói a proletariátus pártjának destrukciójára irányultak mint bürokrata pártnak, és a politikai és társadalmi viszonyulás »nem közvetített« alakzatainak bevezetését célozták.« (*A proletár párt destrukciójának hírdetői*. Komunist, 873. sz. 1973. XII. 10. A monopolizmusról, a társadalmi intézmények privatizációjáról, csoportosulásról, destruktivizmusról és a konkrét praxis-társadalmi gyakorlat egyéb jellegzetességeiről már az 1968-as júniusi események előtt és után is alkalmam volt beszélni és írni; emiatt más marxistáinkkal együtt a praxisták üldözésének lettem kiszolgáltatója.

4. V. ö.: Savremenost, 14.
5. A *Marxizmus története* c. munkájában (Zagreb, 1971, II. 345–347.) Vranicki azt írja, hogy Kuba »teljesen nem marxista módon« fogott hozzá Marx eszméinek megvalósításához, mert ott »a gerillamozgalom képezte az uralkodó forradalmi erőt«. Későbbi fejtegetései során Vranicki egy szót sem ír a marxizmus kubai fejlődéséről; a kubai munkásmozgalom és proletár pártjának fejlődéséről sem beszél. Ily módon valóban úgy lehet következtetni, mint ahogyan azt dr. Stojanović is tette; hogy a kubai forradalom egy elemi módon keletkezett gerilla-rajtaütés eredménye stb.
6. Fidelj Kasztro: *Recsi i vüsztuplenija*. I. Moszkva, 1960, 24.
7. Uo. II. 1963, 233.
8. Uo. 455.
9. Castro 1959. január 1-re gondol, amikor mozgalma elűzte Battistát.
10. Uo. 458–459. A marxizmussal való megismerkedéséről Castro részletesebben ír: Fidel Castro: *Révolution cubaine*. Éd. F. Maspero, Paris, 1968, I. 191–200.
11. Orosz fordításban II. 486.; Francia fordításban I. 210.
12. Orosz fordításban II. 463.
13. Uo. 540. 1961. XII. 20-i keltezéssel.
14. Ezt dr. Stojanović mondta a ljubljanei szinpozicionon és már előtte is így írt; v. ö. a beszámolómat: Savremenost, 13.
15. Orosz fordításban, II. 480.
16. Francia fordításban t. I, p. 52, 206.
17. Orosz fordításban, II. 597–598. Francia fordításban I. 182–190, 210.
18. Dušan Nedeljković: *Hoze Marti*. Politika, 1962. III. 18. O. Sz. Ternovoj: *Vüdajus-csijszja kubinskij müszlitélj Hosze Marti*. Voproszú filozofii, 1959/2.
19. Orosz fordításban II. 521., 540. stb.; francia fordításban I. 239. stb.
20. Orosz fordításban II. 533.
21. Uo. 536., 538.
22. Uo. 480.; 1961. december 20-i keltezéssel.

Dr. Andrija B. Stojković, a Belgrádi Egyetem tanára a cikket folyóiratunk számára írta. Közlésének hármas célja van. A kubai forradalom évfordulójáról emlékezünk meg vele és igyekszünk ezzel forradalmi-nemzetközi elkötelezettségünknek is eleget tenni. Igyekszünk úgy ismertetni az olvasóval napjaink rendkívül időszerű és éles filozófiai konfrontációjának egyik sarkalatos oldalát, hogy a személyes élmény erejével és ne az átmeséléssel hassunk. Végül arra is törekszünk, hogy »kézfogásunkat« ne csak irodalmi téren, hanem a tudományos élet viszonyulásában is megvalósítsuk.